

Eva Holz

PLAČEVANJE LJUBLJANSKIH MESTNIH URADNIKOV V DRUGI POLOVICI 19. STOLETJA

Referat na posvetovanju o zgodovini denarstva in bančništva na Slovenskem. Ljubljana, 11. in 12. decembra 1984.

V drugi polovici 19. stoletja so v Ljubljani živeli državni, deželni, mestni in privatni uradniki. O dohodkih državnih uradnikov je odločala vlada na Dunaju in ker je Ljubljana po druginji spadala v tretjo kategorijo (v prvo je spadal Dunaj, v drugo Trst, Gradec in druga mesta z nad 50.000 prebivalci, v tretjo kategorijo pa so poleg Ljubljane spadali še Maribor, Celovec, Pulj in Gorica), je moralo biti državno uradništvo plačano temu primerno.¹ Deželno uradništvo mu je skušalo slediti. Mestne uradnike je plačevalo mesto, višina in razponi njihovih plač so bili določeni s pragmatiko. Pri določanju plač se je mestni magistrat deloma le moral ozirati na ostale kategorije uradništva, ki so živele v mestu, kljub temu pa je pri določanju plač ravnal po lastni presoji. Tako je rast plač mestnega uradništva med drugim tudi znak za rast cen na domačem trgu, predvsem za naraščanje cen hrane in stanovanj. Precej umirjeno rast cen v Ljubljani je prekinil potres 1895, ko so nesorazmerno poskočile cene stanovanj, pa tudi hrana se je podražila. Finančni problemi, s katerimi so se spopadali mestni uradniki, predvsem nižji, so bili podobni za vse, ki niso bili v samostojnih poklicih.

Po pragmatiki iz leta 1898 so mestni uradniki in sluge tisti, ki jih je občinski svet z dekretom stalno namestil, župan pa zaprisegel, ali pa jim je občinski svet izrecno dal tak naslov.² Namestitev je bila praviloma trajna.³ Za posamezna področja so bili seveda navedeni pogoji, ki jih je bilo treba izpolnjevati.⁴

V letu 1848 je bilo na ljubljanskem magistratu 22 uradnikov, za plačevanje katerih je bilo porabljenih 7872 gld. Čez deset let, leta 1858 je bilo na magistratu 14 uradnikov, za njihove plače pa so porabili na leto 9380 gld.⁵ Predsednik je v tem času dobil 1500 gld plače, 300 gld funkcijskega dodatka, praktikant pa 120 gld na leto kot podporo.

V naslednjih desetih letih, v času od 1858 do 1868, se je število mestnih uradnikov povečalo na 52. Tako je bilo na magistratu zaposlenih 20 uradnikov, od predstojnika do praktikanta, trije uradniki v mestni blagajni, pet slug, dva tržna nadzornika, osemnajst čuvajev, dva stavbna nadzornika in dva čuvaja pred ognjem. Predstojnik je imel plače 1300 gld, najnižje pa je bil plačan tržni nadzornik, ki je imel 189 gld plače in 111 gld priklade, kar je bilo štirikrat manj kot plača predstojnika.⁶ V letu 1870 se je magistrat preuredil v: konceptno osebje, pomožne urade, sluge, policijske organe.⁷ Konceptno osebje je sestavljalo osem uradnikov, v pomožnih uradih jih je delalo pet, slug je bilo devet, policijskih čuvajev pa dvajset. Tokrat je imel predstojnik 1400 gld plače, najnižje pa je bil plačan sluga, ki je dobil sedemkrat nižjo plačo, 200 gld na leto.⁸ Število uradnikov je bilo zopet nižje, tokrat jih je bilo 32, kar pa še ni pomenilo, da bi se ostalim plače bistveno povečale.

¹ Reichsgesetzblatt št. 75, 15. 5. 1873.

² Službena pragmatika za uradnike in sluge mestne občine ljubljanske. Ljubljana 1898, str. 5. (V nadaljevanju Pragmatika 1898.)

³ Pragmatika 1898, str. 5.

⁴ Pragmatika 1898, str. 6-12.

⁵ V letih 1845 do 1858 se je vsota, ki jo je magistrat plačeval za svoje uradnike, spreminjala. Leta 1845 ... 7830 gld; 1846 ... 8352 gld; 1847 ... 8413 gld; 1848 ... 7872 gld; 1849 ... 8860 gld; 1850 ... 6234 gld; 1851 ... 6211 gld; 1855 ... 7131 gld; 1856 ... 6828 gld; 1857 ... 8344 gld; 1858 ... 9380 gld. Zgodovinski arhiv Ljubljana, ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660, folio 241 in ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660, folio 240.

⁶ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660.

⁷ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660.

⁸ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660.

Leta 1885 je mestni odbor razpravljajal v tajni seji o reorganizaciji magistratnih uradov. Nastale so spremembe, hkrati so pa tudi določili plače, ki jih je dobivala posamezna skupina mestnih uradnikov. Tako je I. magistratnemu svetniku pripadla plača 1600 gld, imel je pravico do dveh petletnih povišic, ki sta znesli 10 % plače in sta se šteli tudi v pokojnino. Najnižje je bil plačan zapisnikar, ki je dobil 2,5-krat manjšo plačo, 600 gld in imel priznani dve petletnici po 10 % plače.⁹ Razmeroma neugodno finančno stanje mestnega uradništva se je še poslabšalo po potresu 1895. Njihov težki položaj so začasno reševali z draginjskimi dokladami.¹⁰

Po pragmatiki iz leta 1898 naj bi bilo na ljubljanskem magistratu zaposlenih 52 uradnikov. Odprli so namreč še pet novih mest (mesto tržnega nadzornika, arhivarja, računskega oficijala, pisarniškega kanclista, predstojnika zглаševalnega urada) ter zaposlili šest praktikantov.¹¹ Uradniki so bili razporejeni v šest razredov, vsak razred pa se je delil v tri stopnje. Magistratni svetnik je dobil 3000 gld letne plače, uradniki v šestem razredu pa so prejeli od 825 do 675 gld letne plače, se pravi 3—4-krat manj.¹² Praktikanti niso bili razporejeni in so dobivali od 600 do 480 gld letne podpore, višina te pa je bila odvisna od njihove izobrazbe.¹³ Sluge so bili stalno nameščeni pri magistratu in so se delili v dve kategoriji, prav tako tudi njihove plače, ki so bile od 450 do 400 gld na leto. Mestno redarstvo se je delilo v tri stopnje, plača pa je bila od 600 do 450 gld na leto.¹⁴ Prejemki mestnih uradnikov so bili vezani na naslov, poleg stalne plače so dobivali še aktivitetne doklade, naturalno stanovanje ali pa denarno nadomestilo zanj ter drva. Sluge so dobivali uradno obleko, posebno plačilo za posebej določena dela. Pravico do službene opreme so imeli tudi redarji. Pri njih je bilo tudi navedeno, koliko časa mora zdržati posamezen del opreme. Tako je bila s pragmatiko določena življenjska doba uradnega klobuka 10 let, za močne službene škornje pa 2 leti itd.¹⁵

V začetku 20. stoletja je magistrat ponovno skušal urediti prejemke uradnikov času primerno. Tak poskus, ki je delno uspel, je bil ob 60-letnici vladanja Franca Jožefa leta 1908, ko so se izenačile plače mestnih, državnih in deželnih uradnikov. Takrat so na ljubljanskem magistratu uredili tudi napredovanje in definitivno imenovanje. Prva svetovna vojna je pomenila prekinitev dela na tem področju.¹⁶

Kot vidimo, je število mestnih uradnikov nihalo. Od 22 v letu 1848 na 14 leta 1858, v naslednjem desetletju poraslo na 52, pa se ob reorganizaciji 1870 znižalo na 32, po zadnji pragmatiki v letu 1898 znova naraslo na 52. Ti uradniki, med katere so šteli tudi redarje, so urejali uradne razmere v mestu in skrbeli za red med 26.000 prebivalci, kolikor jih je štela leta 1880 Ljubljana.¹⁷

Uradništvo z dna lestvice se je precej težko preživljalo. Iz težav so se reševali s prošnjami za posojilo, podporo ali pa predplačilo. Vse te prošnje je obravnaval finančni odsek in jih v 70-tih letih praviloma zavračal. Uradniki so prosili za letno pomoč v višini od 60 do 100 gld.¹⁸ V 80-tih letih so se prošnje okrepile. Tako so leta 1882 z računom dokazali, da štiričlanska družina, če sta v njej dva šolarja, ne more živeti z letno plačo 400 gld. Obračun je pokazal, da porabijo 60 % mesečne plače za hrano, za stanovanje porabijo 24 % mesečne plače, za obleko, obutev, svečavo in kurjavo ter za šolo pa bi porabili še 36 % mesečne plače, kar je seveda že več, kot znese le-ta. Če je v družino prišla še bolezen, so bili stroški preživljanja še večji.¹⁹ V 80-tih in 90-tih letih prošenj niso več odklanjali, so se pa o prosilcu temeljito pozanimali, poleg tega pa so o prošnjah tudi zelo dolgovozno razpravljali. Na pri-

⁹ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 808.

¹⁰ Slovenski narod 25. 7. 1895.

¹¹ Ljubljana 1895—1910, Ljubljana 1910, str. 44—45 in Pragmatika 1898, str. 38—39.

¹² Pragmatika 1898, str. 34—35.

¹³ Pragmatika 1898, str. 34—35.

¹⁴ Pragmatika 1898, str. 34—35.

¹⁵ Izvršilni predpis 1898, str. 5.

¹⁶ Ljubljana 1895—1910, str. 44—45.

¹⁷ Spezial-Ortsrepertorium von Krain, Wien 1884, str. 1. Po teh podatkih je štela Ljubljana takrat 26.284 prebivalcev.

¹⁸ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660.

¹⁹ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 894.

mer, osebje mestnega redarstva II. reda je prosilo za povišanje plače, saj je bila njihova letna plača samo 360 gld. Niso dobivali stanarine, pač pa službeno obleko, za čevlje so jim priznali 8 gld stroškov, stali so jih pa 20 gld. V prošnji so navajali tudi težavnost svoje službe. To prošnjo so na finančnem odseku obravnavali precej dolgo, končno pa sklenili, da bo dobilo pet najstarejših stražnikov po 30 gld za stanarino.²⁰ Če uradniki niso ob pravem času vrnili posojila ali predplačila, se jim je vsota, ki so jo še dolgovali, odtegnila od novega posojila, za katerega so prosili pri mestni blagajni. O takem postopku so odločali na tajni seji mestnega odbora.²¹

Kljub temu, da so bile plače mestnega uradništva, predvsem nižjega, precej slabe, se magistratu ni bilo treba bati za uradniški naraščaj, saj se je za posamezna prosta mesta praviloma potegovalo po več prosilcev. Za nove mestne uradnike je bil potreben razpis, prav tako tudi za mesto, ki se je izpraznilo zaradi upokojitve ali smrti. Leta 1858 se je na prosto mesto tržnega komisarja, ki je imel 600 gld plače, prijavilo 10 prosilcev,²² leta 1859 je prišlo na izpraznjeno mesto mestnega blagajnika, ki je imel plače 840 gld na leto, 9 prijavn. Istega leta je mestni odbor dobil tudi 7 prijavn za izpraznjeno mesto mestnega kanclista, ki je imel plače 420 gld.²³ Leta 1883 je bilo izpraznjeno mesto II. magistratnega svetnika, ki je imel plače 1600 gld, 200 gld doklade in dve petletnici po 10 % plače, ki sta se šteli tudi v pokojnino. Na to mesto se je priglasil le en prosilec, ki je službo tudi dobil. Hkrati je bilo razpisano tudi mesto magistratnega tajnika, ki je imel plače 1200 gld in dve petletnici; na to mesto so se prijavili trije prosilci.²⁴ Leta 1884 je bila na razpolago služba I. in II. mestnega inženirja, plača je bila 1400 oziroma 1000 gld ter dve petletnici, ki sta se šteli tudi za pokojnino. Prijavilo se je 6 prosilcev.²⁵ Pač pa se je leta 1889 za mesto mestnega vrtnarja, ki je imel plače 390 gld na leto, prijavilo 28 prosilcev, leta 1890 pa se je na izpraznjeno mesto uradnega sluga, ki je imel plače 350 gld, uradno obleko in pravico do dveh petletnic po 30 gld, ki sta bili vštetii tudi v pokojnino, prijavilo 17 prosilcev.²⁶ O delovnem času uradnikov je odločal župan. Po pragmatiki iz leta 1898 je bil delovni čas 6 ur dnevno, razen nedelje in praznikov. Če je bilo nujno, so morali biti uradniki na razpolago tudi izven uradnih ur. Ob nedeljah in praznikih pa je bilo uvedeno dežurstvo med 9—11 uro.²⁷

Kakšen je bil finančni položaj mestnih uradnikov v primerjavi z državnimi in deželnimi uradniki, lahko ugotovimo ob primerjavi plač teh treh skupin uradnikov. Takoj pa je treba povedati, da je primerjava med državnimi in mestnimi uradniki precej otežkočena, ker se uradniški nazivi ene in druge skupine uradnikov med seboj ne ujemajo. Najvišji naziv mestnega uradnika bi po njegovi plači ustrezal nekako 7. do 8. mestu državnega uradnika (stopnje so od 1. — najvišje do 11. — najnižje), to je bil deželni svetnik ali pa deželni tajnik. Tudi nižje kategorije uradništva se v 50-tih letih niso ujemale, saj je bil uradni državni sluga plačan tako kot mestni blagajniški pisar. Ugodnejša je bila primerjava med deželnimi in mestnimi uradniki.²⁸ Te razlike so se postopoma zmanjševale, vendar pa so se izenačile šele v prvem desetletju 20. stoletja.²⁹ Cene nekaterih živil so bile ob koncu stoletja (1899) (računano za kilogram oziroma liter) take: pusto meso ... 75 kr; mastno meso ... 80 kr; ribe ... 70 kr; mleko ... 9 kr; kruh (bel) ... 25 kr; kruh (ržen) ... 13 kr; krompir ... 3 kr; moka (pšenična) ... 25 kr; moka (ržena, ovsena) ... 20 kr; razne vrste zelenjave ... 20—8 kr; nesorazmerno draga je bila cvetača ... 140 kr.³⁰ Ob takih raz-

²⁰ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 894, folio 676 do 678.

²¹ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 894.

²² ZAL. LJ. REG. I. fasc. 360.

²³ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660.

²⁴ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 894.

²⁵ Isto.

²⁶ ZAL. LJ. REG. I. fasc. 895.

²⁷ Pragmatika 1898, str. 17.

²⁸ R. G. Bl. št. 10; 19. 1. 1853 in št. 139; 14. 7. 1853 — ZAL. LJ. REG. I. fasc. 660 — Bericht über die Verhandlungen des Krainerischen Landtages zu Laibach in den Monaten Jänner, Februar, März 1863, 12. seja, 7. 2. 1863; 14. seja, 13. 2. 1863; 15. seja 14. 2. 1863.

²⁹ Ljubljana 1896—1910, str. 44—45.

³⁰ Novice 20. 10. 1899.

merah je razumljivo, da so bili uradniki zadovoljni, ko se je osnovalo konsumno društvo za uradnike. Društvo je imelo nalogo kupovati večje količine blaga in ga svojim članom prodajati po nižjih cenah. Dobrodošla je bila tudi težnja tega društva, doseči prepoved prekupčevanja s hrano, ki se je zelo razmahnilo na ljubljanskem živilskem trgu.³¹ Po službenih predpisih iz leta 1898 je moral tržni nadzornik poleg drugih opravil, ki so mu bila določena, paziti tudi na to, da na trgu ni prihajalo do prekupčevanja in da so prodajali živila po zakonitih merah in težah.³²

Po vsem tem se lahko vprašamo, zakaj so se ljudje sploh potegovali za službo na magistratu. Plačevanje ni bilo ugodno, tudi če prištejemo še ugodnosti, ki so jih uradniki imeli v naturalijah. Na drugi strani moramo vedeti tudi to, da je službena pragmatika prepovedovala uradnikom postransko zaslužkarstvo, ki bi ne bilo v skladu z ugledom, ki ga je moral uradnik zbujsati. Ta prepoved je veljala tudi za družinske člane. Lahko bi torej sklepali o tem, da je bilo v Ljubljani kar precej srednje izobraženih ljudi, ki so se potegovali za nižje službe na magistratu, da je taka služba dajala neko stopnjo veljave, ter da je pomenila tudi socialno varnost, čeprav zelo šibko ravno za najnižjo kategorijo uradnikov, saj je bila služba na magistratu praviloma trajna.

Zusammenfassung

DIE BEZAHLUNG STÄDTISCHER BEAMTER IN LJUBLJANA IN DER ZWEITEN HÄLFTE DES 19. JAHRHUNDERTS

Eva Holz

Städtische Beamte und Diener wurden jene genannt, die durch ein Dekret des Gemeinderates angestellt und vom Bürgermeister vereidigt wurden. Kandidaten, die sich um eine Dienststelle bewarben, mußten bestimmte Bedingungen erfüllen. Die Zahl der städtischen Beamten schwankte: im Jahre 1848 gab es 22, im Jahre 1858 14, dafür aber im Jahre 1868 gleich 52 Beamte, während es nach der Reorganisation 1870 auf dem Magistrat nur 32, nach der Pragmatik aus dem Jahre 1898 jedoch wiederholt 52 Beamte gab.

Städtische Beamte wurden von der Stadt bezahlt. Dabei hielt man sich zum Teil an die Löhne von Staats- und Landesbeamten, doch waren städtische Beamte bis zum Ende des 19. Jahrhunderts schlechter bezahlt. Auch die Lohnunterschiede zwischen den einzelnen Gruppen des städtischen Beamtentums waren beträchtlich. Trotzdem brauchte der Magistrat nicht um den Beamtennachwuchs zu fürchten, denn um jede freigewordene Dienststelle bewarben sich mehrere Kandidaten. Das galt vor allem für weniger anspruchsvolle Stellen, für die es auch je 28 Bewerber gab.

Finanzielle Schwierigkeiten lösten die Beamten durch Gesuche um Unterstützung, Anleihe oder Vorschuß, die sie an die Stadtkasse richteten. In den achtziger Jahren wurde ein Konsumverein gegründet, dessen Aufgabe unter anderem war, den Nahrungshandel zu verhindern. Der Ausbruch des Ersten Weltkrieges setzte ein Ende allen diesen Bemühungen.

³¹ Slovenski narod 5. 10. 1887; 12. 11. 1887.

³² Službeno navodilo mestnemu tržnemu nadzorniku. Ljubljana 1898, str. 7.